

UIT DE SCHADUW VAN
POL POT

NUON CHEA EN DE RODE KHMER

MICHEL KROESBERGEN

Michiel Kroesbergen

Uit de schaduw van Pol Pot

Nuon Chea en de Rode Khmer

Uitgeverij Omniboek

Inhoud

DEEL I	7
Een beknopte geschiedenis van Cambodja	
Inleiding deel I	9
1. De ruïne van Angkor	12
2. Cambodja als Franse kolonie	16
3. Koning Sihanouk	19
4. De opkomst van het communisme	23
5. Tou Samouth	25
6. De burgeroorlog breekt uit	28
7. De Rode Khmer komt aan de macht	32
8. S-21, de gevangenis des doods	34
9. Het Jaar Nul	38
10. De dood van Sao Phim	41
11. De dood van Malcolm Caldwell	43
12. Vietnam valt binnen	45
13. Hun Sen grijpt de macht	47
14. Het einde van Pol Pot	50
15. ECCC, de leiders staan terecht	53
16. Nuon Chea, Broeder Nummer Twee	56
17. Uit de schaduw van Pol Pot	61

DEEL II	63
Uit de schaduw van Pol Pot	
Inleiding deel II	65
Proloog	72
1. Nuon Chea	86
2. Evacuatie van Phnom Penh	110
3. Nuon Chea en de evacuatie	127
4. Met eigen ogen van horen zeggen	136
5. Leven en dood onder de Rode Khmer	150
6. Nuon Chea en leven en dood	173
7. Victor Koppe	181
8. S-21, gevangenis des doods	189
9. Killing Fields	205
10. Nuon Chea en S-21	211
Epiloog	219
‘Grootste proces sinds Neurenberg’ dreigt ongemerkt te passeren	221
Gebruikte bronnen	226
Tijdslijn	229
Personenregister	235

DEEL I

**EEN BEKNOPTE
GESCHIEDENIS VAN
CAMBODJA**

Inleiding deel I

‘Ik wilde weggaan. Maar te laat! Ze hadden stilletjes de poort achter ons, burgers, gesloten. We zaten als ratten in de val.’

– *Reis naar het einde van de nacht*, Louis-Ferdinand Céline

Op 17 april 1975 valt Phnom Penh, de hoofdstad van Cambodja. Vijf jaar burgeroorlog heeft ten slotte een overwinnaar opgeleverd: de communistische Rode Khmer. Heel de stad loopt uit. Eindelijk is er een einde gekomen aan de oorlog! De bevolking begroet de Rode Khmer-strijders met gejuich.

Niemand weet wat de Rode Khmer eigenlijk is, wie de leiders zijn, maar slechter dan het was, kan het niet worden, denkt men. De afgelopen decennia is het volk onderdrukt geweest door de Franse kolonialisten, en heeft het de imperialistische aandrang van de Amerikanen gevoeld in de vorm van talloze bombardementen. Vervolgens vond de burgeroorlog plaats tussen de Rode Khmer en de machthebbers van Lon Nol. Cambodja is een geteisterd land.

Toch wordt het nog slechter...

Binnen een paar uur slaat in Phnom Penh de stemming om. Het gejuich verandert in paniek. Inwoners worden massaal hun huizen uit gejaagd. Miljoenen mensen moeten gedwongen huis en haard verlaten en stromen, veelal lopend, over de hoofdwegen de stad uit. Zelfs de zieken en gewonden moeten de ziekenhuizen uit.

Deze massale evacuatie vindt niet alleen plaats in Phnom Penh, maar in alle steden van het land. Iedereen moet gedwongen naar het platteland. De hele natie gaat terug naar af.

Vrouwen, kinderen, intellectuelen die hun hele leven op kantoor gezeten hebben: ze worden allemaal aan het werk gezet op het land. Wat de communisten willen – gelijkheid voor iedereen – lukt nu wel: iedereen lijdt. Er is alom armoede, honger en ziekte. In de paar jaar dat de Rode Khmer aan de macht is, vinden 1,7 miljoen mensen de dood in een land dat 8 miljoen inwoners telt. Het is de grootste menselijke ramp sinds de Holocaust.

De Rode Khmer levert ondertussen een constante strijd om aan de macht te blijven in Cambodja. Vanuit het buitenland, vooral buurland Vietnam, is er een aanhoudende druk die vanaf 1977 uitmondt in oorlog. In diezelfde periode wordt eindelijk duidelijk wie de leider van de Rode Khmer is: Pol Pot.

De geheimzinnigheid die de mensen aan de macht in stand houden, is er niet voor niets. Wanneer niemand je kent, loop je ook geen gevaar. En dat gevaar ligt op de loer, want de Rode Khmer beschouwt iedereen als een potentiële vijand. De gevangenen vullen zich met zogenaamde spionnen en verraders. De beruchtste gevangenis is S-21, ook bekend als Tuol Sleng, waar zo'n 15.000 gevangenen in terechtkomen. Slechts een handjevol van hen zal het overleven. Om de executies die daar plaatsvinden te rechtvaardigen, worden gevangenen net zo lang ondervraagd en gemarteld tot ze toegeven lid te zijn van de CIA en de KGB en alle andere buitenlandse geheime diensten bij elkaar.

Begin 1979 wint Vietnam de oorlog en verdwijnen de Rode Khmers weer in de jungle waar ze bijna tien jaar daarvoor uit tevoorschijn traden. Bijna dertig jaar later is er het Cambodjatribunaal. Eindelijk worden de leiders van toen berecht. Althans: de leiders die nog in leven zijn. Pol Pot is overleden in 1998. Ta Mok, Son Sen, Ieng Sary, Ieng Thirith, om maar enkele anderen te noemen, leven ook

niet lang genoeg om tot een veroordeling te komen. Toch is één van de belangrijkste kopstukken nog in leven en in staat om terecht te staan: Nuon Chea.

Maar elk drama heeft een voorgeschiedenis. De voorgeschiedenis van de Rode Khmer en Nuon Chea is de geschiedenis van Cambodja. En de geschiedenis van Cambodja begint met het eens zo machtige Rijk van Angkor.

De ruïne van Angkor

Cambodja is het enige land ter wereld met een ruïne op zijn vlag: de ruïne van Angkor Wat. Angkor betekent 'stad', Wat betekent 'tempel', Angkor Wat betekent dus: Tempelstad. Met een oppervlakte van 1,6 km² is het het grootste religieuze monument ter wereld. Veel van de bouwwerken staan nog overeind. En wanneer je het tempelcomplex bij zonsondergang ziet, recht van voren, met de torens weerspiegeld tussen de waterlelies in de gracht ervoor, zie je de oude glorie weer helemaal terug.

De geschiedenis van Cambodja begint in het jaar 802 n.Chr. Jayavarman II trekt naar het gebied waar later Angkor Wat zou verrijzen, en roept zichzelf uit tot koning van het land dat we tegenwoordig kennen als Cambodja. Later wordt die naam pas daadwerkelijk in gebruik genomen. De bevolking zijn de Khmer, een benaming die wel van alle tijden is. Jayavarman II houdt zich de jaren voor zijn troonsbestijging bezig het land tot één geheel te maken. Hij reist heel Cambodja af en ontmoet allerlei stammen, dorpschefs en prinses. Hij weet hen, waar nodig met geweld, samen te voegen tot één volk. Zo wordt hij de stichter van het Khmer-koninkrijk.

Zoon Jayavarman III volgt hem op, Indravarman volgt hem weer op in 877 en Yasovarman volgt daarna, in 889. Het achtervoegsel 'varman' betekent zoiets als 'wordt beschermd door', waarbij het eer-

ste gedeelte van de naam een godheid is. Yasovarman wordt dus beschermd door de god Yaso. Laatstgenoemde koning sticht de hoofdstad Yasodharapura. Die zou later Angkor gaan heten.

Vele koningen volgen. Eerst een paar zonen van Yasovarman, later weer een paar Jayavarmannen, een Surayavarman, een Utyadityavarman. Surayavarman I institutionaliseert Cambodja door openlijk bevestiging van zijn koningschap te eisen van zijn onderdanen. In de twaalfde eeuw zet zijn verre nazaat Surayavarman II een volgende belangrijke stap richting het Cambodja dat we nu kennen: hij begint met de bouw van de tempels van Angkor Wat.

Wat volgt is een chaotische periode waarin buitenlandse invloeden steeds belangrijker worden. Cambodja heeft enkele eeuwen na zijn start in 802 de Indiase invloeden van zich af weten te schudden. Dit laat zich voornamelijk zien in de religie. Er is een kentering zichtbaar van het Indiase hindoeïsme naar het boeddhisme. Eind van de twaalfde eeuw vallen de moslims, bekend als Cham, het land binnen, maar dit is van korte duur. Jayavarman VII verslaat hen en neemt vervolgens zelf plaats op de troon. Slechts een kleine groep van de Cham blijft achter en leeft tot op de dag van vandaag als minderheid voort in Cambodja.

Belangrijk is dat het bestuurlijke zwaartepunt van het land in de vijftiende eeuw verschuift van Angkor naar de huidige hoofdstad Phnom Penh, en dat de bevolking massaal verdwijnt uit Angkor. Onduidelijk is de directe aanleiding hiervoor, maar er zijn verschillende theorieën. Angkor ligt relatief dicht bij de landsgrens met Thailand, en wellicht was de druk vanaf die kant te groot. Maar Phnom Penh ligt dan weer erg dicht bij die andere lastpost: Vietnam. Andere theorieën spreken simpelweg over uitgeputte grond in en rond Angkor, waardoor er niets meer verbouwd kon worden, en over andere al dan niet plotselinge ontwikkelingen.

Misschien was het niet gecompliceerder dan dat Phnom Penh een betere plek voor een hoofdstad was met zijn ligging aan de grote Aziatische levensader: de rivier Mekong.

Niet lang na die verschuiving komt in 1556 de eerste Europese ontdekkingsreiziger aan land. Het is de Portugees Gaspar da Cruz. Op dat moment is koning Chan aan de macht. Da Cruz driipt na een jaar zwaar teleurgesteld weer af. De Cambodjanen weigeren zich te bekeren tot het christendom.

Op zijn hoogtepunt strekt het Khmer-koninkrijk zich uit tot ver in het huidige Vietnam, Thailand en Laos. Maar vanaf de vijftiende en zestiende eeuw gaat het langzaam bergafwaarts met dit eens zo machtige rijk.

Tot Frankrijk in 1863 het heft in handen neemt, is Cambodja een speelbal van de steeds sterker wordende buurlanden Vietnam en Thailand. Symbool hiervoor staat de val van de stad Lovek in 1594. De Thai nemen haar in. Er gaat een mooie legende over deze strijd. Lovek had een natuurlijke verdediging in de vorm van een dichtbegroeid bos dat de stad beschermde tegen invallen van buitenaf. De westerburen kwamen en strooiden met munten in het bos, tot het helemaal vol lag. Daarna vertrokken ze weer. Omdat het bos zo dichtbegroeid was, konden de Cambodjanen niet goed bij de munten. Ze kaptten het bos om het geld beter te kunnen 'oogsten'. Een jaar later kwamen de Thai terug. Ze hadden geen last meer van de natuurlijke verdedigingslinie en namen zonder problemen de stad in. Moraal: Cambodjanen zijn meer geïnteresseerd in geld en persoonlijk gewin dan in een goed bestuur.

Voor de Thaise bemoeienis veroorzaakt het einde van het grote Khmer-koninkrijk. Eind zestiende eeuw is er geen enkele samenhang meer, maar heerst er chaos en instabiliteit. Er is een continue dreiging vanuit Thailand en Vietnam, terwijl andere buitenlandse landen, waaronder Nederland in de zeventiende eeuw, ook even een kijkje komen nemen of er nog wat te halen valt.

Weliswaar is Cambodja in de eeuwen die volgen voor het grootste deel officieel onafhankelijk, met een eigen koning, maar in werkelijkheid is het de slaaf van nu eens Vietnam, dan weer Thailand. Beide landen vechten eeuwenlang om de heerschappij over Cambodja. Halverwege de negentiende eeuw hebben de Thai de slag gewon-

nen. Dat komt mede doordat de nieuwe Vietnamese keizer Thieu Tri Cambodja minder belangrijk vindt dan zijn voorgangers. Hij doet min of meer vrijwillig afstand van zijn invloed over de grens. Min of meer, want de Thai helpen hem daar graag bij. Ze laten er geen gras over groeien om van deze nieuwe situatie te profiteren. In 1848 zetten zij koning Duang op de troon in Cambodja. Hij is weliswaar Khmer, maar hevig onder invloed van en gesteund door Thailand. En dan komen de Fransen...

NUON CHEA, ARCHITECT VAN HET KWAAD

In Cambodja waren van 1975 tot 1979 de Rode Khmer aan de macht. Tijdens het bijna vier jaar durende schrikbewind onder Pol Pot waren deportaties, marteling en moord aan de orde van de dag. De in 2019 overleden Nuon Chea was de plaatsvervanger van Pol Pot en de partij-ideoloog van de Rode Khmer.

Nuon Chea was een van de hoofdverantwoordelijken voor de dood van 1,7 miljoen Cambodjanen in de Killing Fields. In 2018 werd hij door het Cambodjatribunaal veroordeeld voor genocide. In dit boek vertelt Michiel Kroesbergen aan de hand van de veroordeling en de bekentenissen van de toen 92-jarige oorlogsmisdadiger het verhaal van het boosaardige regime van Cambodja. Een verhaal over gruwelijke misdaden uit naam van het communisme, waar nog maar weinig over bekend is.

MICHIEL KROESBERGEN woonde tijdens het schrijven van dit boek in Phnom Penh, Cambodja, en volgde daar het proces tegen de voormalige leider van de Rode Khmer op de voet. Hij publiceert artikelen over Azië en politiek.

Uitgeverij Omniboek

